

«Ora et labora» або трудова етика св. Бенедикта

Саме монастирі змінили підхід до праці у Західній Європі. У Стародавній Греції землеробство та ремісництво вважалися найнижчими способами людської діяльності, несумісними з гідністю вільних людей. У Старому Завіті праця асоціювалася з покутою, в поті чола люди повинні були здобувати свій хліб як наслідок вигнання із раю. І тільки Новий Завіт повернув працю на її природне місце в житті людини, надав їй належну гідність, не як самоцілі чи ідола. У грецькому світі фізична праця вважалася справою рабів, оскільки мудрі і вільні присвячували себе духовним речам та існуванню вищого духовного світу. Єврейська традиція була абсолютно іншою: великий рабин займався ремісничою професією, маємо приклади цього у Новому Завіті: святий Павло, що був учнем школи великого Гамаліїла, працював своїми руками і був ткачем наметів. І це не виняток, християнство перейняло равіністичну єврейську традицію, тому праця завжди була складовою християнства, а отже і культури монашества. Статут Бенедикта (*далі СБ*) в багатьох розділах дає вказівки про фізичну працю: щотижневе приготування їжі, смирення та послух зобов'язанням, робота майстрів у монастирі і т.д. У 48 розділі СБ мовиться про ручну роботу наряду з лекціями та молитвою.

Одного суботнього дня Ісус промовив у Євангелії від Йоана 5:17 «Отець Мій працює аж досі, працюю і Я.» (перекл. Огієнка). Бог є творцем і завжди працює, Ісус тут захищає активну діяльність і являє свої дії, як участь у тому, що робить Отець, спільне діло, яке вони безустанно чинять. Ісус із Назарету був столяром, працював власними руками, дружив з людьми, які теж працювали фізично і тим спричинив культурний перелом у підході до праці. Павло шив намети зі шкур, Петро, Яків та Йоан були простими рибалками до їх покликання. Через своє ремесло інші апостоли стали покровителями шахтарів, пастухів, каменярів, столярів, та лісорубів.

У Христі Бог, як людина, входить у нашу важку історію. Тобто творіння ще не закінчене, воно все ще відбувається сьогодні, бо Бог є присутній в цій історії. Праця людей є особливим вираженням подібності людини до Бога. Динамічна і творча діяльність є атрибутом Бога, тому праця чинить нас подібними до Нього. Це відкриває нам велику гідність роботи, яку ми виконуємо. Ми можемо брати участь у творінні, зробити багато речей для суспільства. Хаосу вистачає і цей світ постійно потребує рук, кожного ранку ми приступаємо до цієї справи, як пише Антуан де Сент-Екзюпері: «Встав вранці, вмився, привів себе до ладу – і відразу ж приведи до ладу свою планету. Інакше вона заросте баобабамі.»

Людина може брати участь у творенні світу: це покликання всіх нас, співпрацювати з Богом і тому це частина культури монашества. Разом з культурою слова належить до монахів і культура праці. Без чого розвиток Європи та її етика формування світу був би немислимий. Ця етика повинна включати волю, щоб робота стала співпрацею з Творцем, важливим є бажання співпрацювати і зберегти добру міру. Коли міри бракує, людина піднімає себе до творця, деформується і будівництво перетворюється на руйнування, бо людина відчуває себе Богом.

Велич СБ полягає в тому, що він вчинив можливим організацію монастиря, зосередженого на молитві, в якому і навкруги якого, люди могли розвиватися в період соціальної темряви: такий спосіб життя допомагав людям в околицях монастирів виживати та розвивати культуру. І тому це становить сучасний великий виклик для наших монастирів.

Історичний екскурс

Для перших монахів єгипетської пустелі фізична праця була не просто подвижницькою справою, способом прогнати себе і основою їх життєдіяльності, а

прямим наслідуванням Христа. Колишній солдат Пахомій привів ченців близько 320 року у Верхній Єгипет для організації спільного життя (грец. койнонія) з правилами та структурованою господарською діяльністю; він заснував перші християнські монастирі. У них ченці жили у «гарантованій бідності», до них ставились однаково незалежно від походження та статусу, проста робота була важливою, як форма «зовнішньої медитації».

Монаша спільнота завжди брала участь у господарській діяльності; метою було утримання себе, щоб забезпечити основні засоби прожитку, а також засоби допомоги бідним. Загальна етика праці та її організація за короткий час зробили єгипетські монастирі дуже успішними. Монастирі зростали до кількох сотень ченців, організовувались за окремими професійними групами: гончарі, ткачі полотняних виробів, пекарі, кухарі, кравці, столяри, шевці чи садівники. Таким чином, монастирі розбагатіли землею, стадами худоби, кораблями, одним словом – земними благами. Близько 351 року проти цього повстали деякі ігумени монастирів і спалахнув спір про бідність, оскільки була загроза втратити духовний вимір. Бенедикт живе пізніше і застосовує вже синтез усіх цих монаших реформ пов'язаний з рівновагою молитви і праці. Безумовно, що пріоритетом монашого життя є пошук Царства Божого і це є справжнім трудом у Господньому винограднику.

Середньовічне монашество досягло такого розвитку, що внесло один з найбільших у світовій історії набутоків культури – це художнє копіювання книг. Монахи передали нам не тільки Біблію, а й більшість стародавніх знань та писань раннього середньовіччя. Найбільш копіюваними були книги Святого Писання, на другому місці за кількістю рукописів був Статут Св. Бенедикта.

Історики говорять про "монастирі, як інноваційні центри", наводячи приклади винайдення млина, видобутку солі, та інших архітектурних винаходів. У монастирях були водопровідні труби, коли люди у містах ще йшли до джерела перед воротами. Гідроенергетика вже вміло використовувалася в єгипетських монастирях з IV століття – щоб полегшити роботу і тим самим збільшити обсяг часу на молитву і споглядання. Бенедикт хотів, щоб, де це можливо, при монастирі були цистерні та млини. Цистерціанський монастир Волькенрід відіграв головну роль у побудові системи ставків та каналів. Це було частиною гірничовидобувної галузі Верхнього Гарца, де складне управління водними ресурсами забезпечило гідроенергетику навіть у найбільш сухі місяці.

Монастирі брали участь у торгівлі сіллю – «білим золотом» середньовіччя, а в Англії цистерціанський орден часом домінував на ринку вовни. Монастирі мали винахідницький та культурний вплив у багатьох галузях сільського господарства: розведення рослин із покращеними методами ведення сільського господарства, такі як дренаж чи мінеральні добрива.

Монастирі були не лише першопрохідцями у галузі освіти, мистецтва чи медицини, але й у вузьких професійних сферах. У монастирях жили разом теологи та наукові дослідники, архітектори та інженери, фермери, пекарі, майстри-пивовари, м'ясники, виробники возів та бочок, ковалі, столяри та аптекарі.

Карл Великий забажав, щоб настанови Бенедикта виконувались у всіх монастирях його імперії. І це мало наслідки. Навіть сьогодні ми все ще використовуємо крилатий вислів, як синонім або мотто бенедиктинського Статуту, що буквально не зустрічається в тексті самого Правил: «Ora et labora!» - «Моліться і працюйте!». Але походження цього лозунгу мало складний історичний процес.

Знайти рівновагу

Перш за все: робота не абсолютизується. Ритм монастирського життя визначається ритмом Літургії: «Якщо почуєш сигнал, що скликає на Службу, то все мусиш залишити. Нічого не слід ставити вище Служби Божої» (гл. 43, 1-3). Наше мислення сьогодні

мормочить нам, що час на молитву – це перешкода в повсякденній праці, але Бенедикт бачив позитивний ефект чергування праці і молитви. Він замислювався, як проміжні години можна заповнити таким чином, щоб вони приносили найбільшу користь для людини і більшу продуктивність праці. Ходить про те, щоб могли **відмежуватися від праці**, не ототожнювати себе виключно з тим, що ми робимо. Не дозволити, щоб робота захоплювала нас повністю, не залишаючи місця на інші цінності.

Ось чому брати повинні займатися ручною працею у визначені години і святим читанням в інший установлений час »(48, 1). Це дає можливість ще більше розширити бенедиктинський девіз: «Моліться, читайте і працюйте», і так навіть він звучить коректніше. Робота в монастирі займає останнє місце в цій парадигмі. Але це не свідчить про зневажливе ставлення до фізичних навантажень, адже в іншому місці читаємо: «Тоді лиш справді вони є монахами, якщо живуть із праці своїх рук, як і наші отці та апостоли» (48, 8).

Навідміну від Статуту Вчителя, з якого Бенедикт почерпнув дуже багато норм, відношення до праці він буде зовсім інше. Монастир Бенедикта дуже бідний і тому монахи працюють дійсно для того, щоб прожити, а не щоб займатися аскетизмом у вигляді фізичної праці. Деякі Авви прямо забороняли монахам брати участь у зібранні врожаю на полях разом з іншими селянами (Поймен, Сільванус), натомість, Бенедикт у 48 розділі Статуту, навпаки, таку працю заохочує, якщо є така потреба. Бенедикт не слідує за «дуалізмом» Статуту Вчителя, в якому чітка поляризація на світ – «поганий і грішний» і монастир – в якому святі і майже небо. Серйозна економічна криза після воєн з остготами завдала шкоди селянам і призвела до голоду в деяких місцевостях, як це бачимо в Діалогах (див. розділи 21 та 28), тому, у випадку бідності та необхідності монахи повинні брати участь і ділити труднощі людей, що живуть довкола. Монастир – це не окремий світ праведних, тому Бенедикт не відмежовує своїх монахів від насущних клопотів, тим самим монахи повинні триматися «землі», тобто реалій, в яких живе світ.

Знайти себе

Відомий поет **Кипріан Норвід** подає три умови, за яких людина може бути щасливою, він пише : «**В її житті має бути три речі: 1) щось, з чого вона може жити, 2) щось, для чого вона має жити, і 3) щось, ради чого вона може вмирати. Нестача одного з цих елементів приводить до драми, а якщо бракує двох – то трагедія буття.**»

Що говорить Статут про особистий аспект та самореалізацію? : «Якщо в монастирі є майстри, вони можуть здійснювати своє мистецтво зі смиренням, якщо абат їм на це дозволяє. Але якщо хтось із них буде звеличуватися, бо щось уявляє про свої здібності і думає, що приносить користь для монастиря, то треба віддалити від нього цю справу» (57, 1-3).

Отже, бенедиктинська трудова етика означає, що до всього має бути тверезий підхід: працювати необхідно, щоб забезпечити своє існування, для гостинності та справ милосердя, але не цьому не вичерпується. Мудрість Статуту вказує нам шлях особистої детермінації та процес дозрівання кожного.

Встановлюючи засаду, що **«неробство є ворогом душі»**, Бенедикт відкриває духовний зв'язок праці і пізнання себе. Термін неробство - “*otio*” вживається з посиланням на людину, яка не має мети, не є господарем себе, не панує над собою, яку долають пристрасті і примхи. Тобто, це щось проти нас самих, відбирає мир і спокій і несе небезпеку нищення стосунків з іншими людьми. Елементарний ланцюг: особа, яка наприклад, марнує свій робочий час і часто відволікається, пізніше не встигає виконати належно працю і не досягає результатів. Гірше того, вона не має миру, невдоволена собою, занедбаня приносять страх, що це хтось викриє і матиме претензії. Натомість чесно виконана праця приносить нам добрі

соціальні відносини і спокій душі, вносить певний порядок і надихає творити щось нове і прекрасне.

"І тому брати повинні бути зайняті в певні години ручною працею та в інші години святим читанням": цей вірш вже містить багато дуже важливих тем 48 глави. Термін займатися – «займати» - означає збирати, заповнювати, контролювати. Він знаходиться в Статуті здебільшого в контексті гл. 35, 1–5, 42,7, 53,18. Дієслово означає бути присутнім цілком і повністю. І ці дієслова також може бути важливим повідомленням для нашого духовного життя сьогодні: ми повинні віддаватися повністю тому, що робимо, робити це не тільки з обов'язку, чи працюємо чи читаємо, але бути присутніми, сприймати з усією свідомістю і креативністю, уникаючи всякого автоматизму. Тобто, праця є компонентом, який потрібен самій людині, щоб її життя було повним і насиченим. Конкретні здібності визначають наше життєве покликання та допомагають зробити правильний вибір виду служіння, де ми можемо почуватися потрібними і мати почуття сенсу.

Утримати рівновагу

Поза своїм економічним аспектом, праця є джерелом духовної підтримки, перш за все, дозволяє бути об'єднаними з усіма. Праця – це спосіб зустріти Бога, який створив світ за шість днів і відпочив на сьомий день. Ми торкаємося під час роботи матерії, природи, космосу та входимо у живі відносини з іншими людьми. Робота стає молитвою, творчим вираженням любові до світу та до людської спільноти.

Матеріальний успіх завжди несе в собі небезпеку і історія монастирів свідчить про це у багатьох конкретних випадках. Зосередженість виключно на земних справах може завдати шкоди споглядальному життю спільноти і вносити меркантильність у життя монастиря: асортимент товарів, що пропонуються, наплив замовлень, маса розрахунків, реклами, планування використання матеріалів чи персоналу, переговори про збут товару... тощо.

Утримання цієї рівноваги вимагає набагато більше, ніж просто матеріальних міркувань.

З одного боку ми створюємо продукцію, а з іншого ми теж отримуємо ніби «побічний» або додатковий продукт нашої праці: це мир душі, мир між членами спільноти, добре відношення між собою та з нашими замовниками поза межами монастиря. Вартість самої по собі праці щедро нам виплачується у вигляді її плодів для нас особисто: радість, відчуття сопричастя і солідарності з зовнішнім світом, участь у справі творення кращого і якіснішого світу.

Коротко підсумовуючи роль праці в житті людини, окреслимо основні її мотиви та загальну «всобівартість»:

- **Участь в акті творіння;**
- **Спосіб наслідування Христа та його учнів;**
- **Спосіб зустріти Бога;**
- **Пізнати і віднайти себе і свою місію;**
- **Наша дорога миру;**
- **Насамперед стосунки;**
- **Почуття сенсу;**
- **Вираження любові до світу та до людської спільноти.**

Текст підготувала с. Марія OSB